

Strpnost in nestrpnost v medkulturni komunikaciji: opažanja o ideologiji in kontekstu v interakcijski sociolingvistiki¹

1. UVOD

Že leta 1961 je J. L. M. Trim zapisal:

“Čutimo (...), da rastoče-padajoča intonacija, ki jo številni Poljaki uporabljajo v preprostih izjavah, *resnično* kaže na intelektualno vzvišenost in da močan poudarek, od zloga do zloga padajoča melodija in nizko izgovorjeno jedro v nekaterih severnonemških izjavah *izražajo* željo po prevladi. Naša reakcija na to je ostra. Tujec pa je popolnoma zmeden in se sprašuje, zakaj je obetavno prijateljstvo propadlo. Tako se slabšajo medčloveški odnosi in nastajajo miti o ‘narodnem značaju’.” (Trim 1961: 35, besedilo je poudarjeno v izvirniku)

V tem odlomku Trim govori o možnih posledicah medkulturnih stikov med domačimi govorniki – DG (native speakers – NSs) in nedomačimi govorniki – NDG (nonnative speakers – NNSs) na ravni skupinskih zaznav. Ker nedomači govorniki drugače dojemajo suprasegmentalne plasti jezika (v tem primeru angleščine), se lahko zgodi, da domači govorec pripiše te razlike psihološkim potezam sogovornika. Trim poudarja, da se lahko v medkulturni komunikaciji krepijo ali ustvarjajo stereotipi o kulturnih, rasnih in etničnih skupinah.

¹ Raziskavo za ta članek je podprla Belgijska državna znanstvena fundacija (Belgian National Science Foundation – NFWO) in je potekala v okviru raziskovalnega programa, ki ga je financirala belgijska vlada (IUAP-II, pogodba št. 27). Članek je bil v zgodnejši in krajši obliki predstavljen na četrti Mednarodni konferenci v pragmatiki, ki je potekala v japonskem mestu Kobe julija 1993, pod naslovom “Breakdown (and the absence of) conflict in intercultural communication between non-native speakers of English” (“Zlom (in odsotnost) konflikta v medkulturni komunikaciji med nedomačimi angleškimi govorniki”). Peter Auer, Jan Blommaert, Dennis Day, Thiru Kandiah, Anne Pauwels, Srikant Sarangi, David Shea in Jef Verschueren so mi pomagali s pripombami k zgod-

nejšemu osnutku članka, za kar se jim zahvaljujem.

² Večina Gumperzovih del o medkulturni komunikaciji, ki so bila objavljena pred letom 1982, je zbrana v knjigi *Discourse Strategies* (Diskurzivne strategije, Gumperz 1982). Po letu 1982 so izšla še naslednja dela: Gumperz (1983, 1984, 1992); Gumperz & Roberts (1991) in Gumperz et al. (1984). Primeri številnih raziskav Gumperzove smeri so: Chick (1985, 1991); Raith (1985); Roberts & Sayers (1987); Scollon & Scollon (1981, 1983); Valentine (1988) ter članki, ki so zbrani v: Gumperz (ur.) (1982).

³ S tem seveda ne zavračam dejstva, da so na interakcijsko sociolingvistiko vplivale tudi druge smeri, ki poudarjajo socialno-konstruktivno plat jezikovne prakse, na primer teorija govornih dejanj, ki izvira iz Austi-novega preučevanja performativne moči jezika, ter nekatere smeri v socialni psihologiji. Čeprav so te discipline močno vplivale na interakcijsko sociolingvistiko, jih ta ni sprejela brez kritike in v celoti.

Trimova zgodnja anekdotična ocena nastajanja kulturnih stereotipov v konkretnih konverzacijskih dogodkih (conversational incidents) se znova pojavi pri razvoju specifičnega empiričnega pristopa k medkulturni komunikaciji, ki ga je izoblikoval John Gumperz.² Gumperzovo delo je mejnik v interakcijski sociolingvistiki in je močno vplivalo na razcvet raziskav medkulturne komunikacije v zadnjem desetletju. Njegov vpliv je tako velik, da lahko govorimo o uveljavljeni smeri raziskovanja medkulturnih stikov. Po mnenju Gumperzove smeri nastajajo stereotipi pri komunikaciji na naslednji način: pri stikih med kulturno različnimi govorniki lahko zaradi različnih pragmatik, ki jih ti uporabljajo v skupnem jeziku, pride do komunikacijskih problemov. Pod vplivom sociokulturnega ali jezikovnega ozadja lahko govorniki 'prevlečejo' formalno podoben jezik z ravno nasprotnim repertoarjem 'kontekstualizacijskih signalov' ('contextualization cues'), ki so "površinske značilnosti sporočilne oblike (...), s pomočjo katerih govorniki signalizirajo, poslušalci pa interpretirajo, za kakšno dejavnost gre, kako je treba razumeti semantično vsebino in kako je vsak stavek povezan s predhodnim in nadaljnjim besedilom" (Gumperz 1982: 131). Kontekstualizacijski signali sestojijo iz pragmatičnih elementov, kot so na primer mehanizmi dajanja povratnih informacij o situaciji (backchanneling devices), pravila izmeničnega govorjenja, ustaljeni izrazi, intonacijski vzorec, preklapljanje med kodi in stili (style- and codeswitching), konvencije za začenjanje in zaključevanje konverzacije ter druge diskurzivne strategije. Takšni signali delujejo na zelo subtilnih in težko opredeljivih ravneh jezikovne produkcije in pričakovanj, zato razlike med njimi niso neposredno razvidne iz tehničnih jezikovnih variacij. Po Gumperzovem mnenju tako pride do napačnega sklepanja o komunikacijski intenci sogovornikov ter o njihovih značajskih potezah in obnašanju. Če se neuspešna komunikacija ponovi pri stikih z ljudmi, ki po naši predstavi pripadajo isti etnični, kulturni ali rasni skupini, lahko karakterizacije posameznikov prerastejo v stereotipne karakterizacije celotne skupine.

Ta način mišljenja predpostavlja, da ima neposredna interakcija pomembno vlogo pri ustvarjanju socialnega reda. Jezikovna praksa, postavljena v določeno situacijo, naj bi imela pomembno vlogo pri (re)produciranju sistemov sociokulturnega znanja in socialnih struktur na splošno. To jasno kaže na vpliv, ki so ga na interakcijsko sociolingvistiko imele nekatere discipline znotraj širšega področja sociolingvistike, na primer etnografija govora, etnometodologija, konverzacijska analiza ter diskurzivna analiza.³ S svojim pojmovanjem vloge konkretne in neposredne interakcije pri ustvarjanju socialnega reda pa te discipline niso vplivale le na stališče interakcijske sociolingvistike glede komunikacijskega nastajanja stereotipov. Pod njihovim

vplivom se je interakcijska sociolingvistika pri preučevanju splošne medkulturne komunikacije oprla na analizo situacij na mikroravni. Gumperzova smer se je pri raziskovanju medkulturne komunikacije osredotočila na etnografske študije primerov neposrednih interakcij v določenih situacijah, pri katerih preučuje komunikacijske mehanizme, ki so neposredno razvidni iz opazovanja. Zato moramo podrobno analizo "procesov, ki ustvarjajo in krepijo negativne rasne stereotipe, ki vodijo k predsodkom in diskriminaciji" (Chick 1985: 300), se pravi komunikacijskega nastajanja stereotipov, razumeti kot izraz splošne usmeritve interakcijske sociolingvistike v analizo posameznih 'oprijemljivih' konverzacijskih struktur.

V svojem članku nameravam preko analogne študije primera razmerij med konverzacijskimi dogodki in kulturnimi stereotipi dokazati, da je treba poleg značilnosti, ki jih preučuje interakcijska sociolingvistika in so neposredno razvidne iz opazovanja diskurza, upoštevati tudi zunajsituacijske socialne dejavnike, ki posredujejo komunikacijske procese. Zaradi izbire določenih metod, ne pa zaradi svoje teoretične usmeritve interakcijski sociolingvisti pri raziskovanju medkulturne komunikacije večinoma sploh ne upoštevajo vpliva zunajsituacijskih parametrov na konverzacijsko strukturo. Zaradi prevlade takšnih raziskav se lahko zgodi, da sčasoma ne bomo več opazili posredovalne vloge zunajsituacijskih struktur in bomo razvili napačno pojmovanje 'konteksta', ki ga bomo omejili na značilnosti, ki so razvidne iz opazovanja mikrostruktur.⁴

Študijo začenjam z analizo posnetih primerov medkulturne komunikacije v angleščini med nedomačimi govorniki, t.j. tanzanijskimi, južnokorejskimi in flamskimi inženirji (2. poglavje). Obravnaval bom pogosto rabo eksplícitnega pogajanja o pomenu (negotiation of meaning) in popravka (repair) v interakcijah med nedomačimi govorniki (NDG-NDG). Uporabljal bom nasprotujoča si izraza 'komunikacijska strpnost' ('communicative leniency') in 'komunikacijska nestrpnost' ('communicative testiness'). V tretjem poglavju bom svoje ugotovitve interpretiral na podlagi dihotomije med 'komunikacijskim zlomom' ('communication breakdown') in 'komunikacijskim konfliktom' ('communication conflict'), katere avtor je Michael Clyne. Ta tipološka interpretacija je v nasprotju z nekonstruktivnimi in posplošujočimi kritikami kulturnega ozadja, s katerimi nekateri jezikoslovci razlagajo probleme v medkulturni komunikaciji. Ugotovitve, ki jih bom predstavil v 2. in 3. poglavju, bom v 4. poglavju primerjal z rezultati ocenjevalnih razgovorov, pri katerih so sodelovali flamski učitelji. Ta 'primerjava' je pokazala, da stereotipi, ki so jih učitelji izrazili v razgovorih, močno odstopajo od dejanskih konverzacijskih interakcij. Na osnovi te

⁴ Kot bo razvidno iz članka, so zahtevo, da je treba upoštevati posredovalno vlogo zunajsituacijskih struktur, še izrazili (redki) raziskovalci v interakcijski sociolingvistiki ter raziskovalci, ki imajo drugačen pristop k medkulturni komunikaciji in komunikaciji med pripadniki iste kulture (intracultural communication). V svojem članku želim to zahtevo opredeliti predvsem glede na obravnavo ideoloških struktur in pojma 'kontekst' v interakcijski sociolingvistiki.

⁵ Prvo in podrobnejše poročilo o tej analizi je: Meeuwis (1994) (glej tudi Meeuwis 1993).

⁶ V transkripcijah je FU flamski učitelj, TŠ tanzanjski študent, KŠ korejski študent. Uporabljam tudi naslednje simbole:

...: premor (število pik je odvisno od dolžine premo-ra)

/: padajoča intonacija

?: rastoča intonacija

*: poudarek je na naslednjem zlogu ali besedi

{{dc}tekst}: tekst v zavitem oklepaju je izgovorjen počasi

{{p}tekst}: tekst v zavitem oklepaju je izgovorjen tiho

[info]: dodan podatek

==: prekinitev, povezava

=tekst1=

=tekst2=: prekrivanje

ugotovitve ne bom zavračal trditve, da stereotipi *nujno* ali *izključno* nastajajo pri neposredni interakciji, saj tega interakcijski sociolingvisti niso nikoli izrecno trdili, pač pa bom dokazal, da potrebujemo konkretnejšo in uporabnejšo oceno aktivne vloge, ki jo imajo zunajsituacijske značilnosti na makroravni pri medkulturnih interakcijah (5. poglavje). Ocenil bom tudi ideološki pristop interakcijske sociolingvistike k preučevanju medkulturne komunikacije. V nasprotju z mnogimi drugimi kritikami te šole bom zagovarjal mnenje, da moramo pristop interakcijske sociolingvistike oceniti glede na možne učinke, ne pa glede na domnevne intence. Na koncu študije bom opozoril na morebitno napačno pojmovanje 'konteksta' v interakcijski sociolingvistiki.

2. POPRAVEK, "TIHI POPRAVEK" IN "NESTRPNOST V MEDKULTURNI KOMUNIKACIJI

Od marca do decembra 1990 so mladi inženirji iz Tanzanije in Južne Koreje v belgijskem Antwerpnu obiskovali program usposabljanja, ki so ga vodili flamski inženirji. Tema programa je bilo uvajanje računalnikov v telekomunikacijske sisteme, potekal pa je v angleščini. Razdeljen je bil na teoretični in praktični pouk. Pri obeh vrstah pouka je bilo v skupini ponavadi od deset do petnajst študentov, ki so bili izključno Tanzanijci ali izključno Južnokorejci. Včasih sta bila v skupini le dva študenta. Od oktobra do decembra 1990 so dvanajst učnih ur posneli na video in avdio trakove. Vsega skupaj se je nabralo skoraj za 16 ur posnetkov, ki sem jih kasneje analiziral.

Pri analizi interakcij NDG-NDG sem se najprej osredotočil na komunikacijske probleme, ki sem jih skušal razložiti s (perceptivnim in produktivnim) prenosom iz maternega jezika oziroma z razvojnega vidika jezikovnih realizacij nedomačih govorcev⁵. Naj za začetek navedem en sam primer takšnega nesporazuma.⁶

(1)

01 FU: **it's not necessary to to stress the syntax hč?**

01 saj ni treba poudarjati sintakse a?

02 KŠ1: **it's necessary/**

02 treba je/

03 FU: **it's necessary?**

03 treba je?

04 KŠ1: **yes**

- 04 ja
 05 KŠ2: **yes because the syntax is very hard to understand**
 { [p] for us }
 05 ja zato ker je sintaksa zelo težka { [p] za nas }
 06 FU: **yeah but it's not enough with the example?**
 06 ja ampak a primer ni dovolj?
 07 KŠ1: **=yes=**
 07 =ja=
 08 KŠ2: **=yes=**
 08 =ja=
 09 FU: [nadaljuje z naslednjo temo]
 10 KŠ1,
 KŠ2: [[p] se pogovarjata med seboj v korejščini]

V vrsticah 07 in 08 hočeta korejska študenta potrditi negacijo v 06. Povedati hočeta, da je primer v učbeniku res pomanjkljiv. Pri oblikovanju svojega odgovora uporabljata sistem 'soglasja – nesoglasja', ki je v korejščini najpogostejši (Pope 1973). V jezikih, kjer je v rabi ta sistem, se odgovor oblikuje na podlagi govorčevega soglasja ali nesoglasja z (nikalno ali trdilno) obliko vprašanja, zato odgovor 'da' na nikalno vprašanje potrdi negacijo. V nizozemščini, ki je materni jezik flamske učiteljice, pa se v odgovorih večinoma uporablja 'trdilno-nikalni' sistem: če je stavčna oblika odgovora trdilna, se uporabi pritrdilnica, če je nikalna, pa nikalnica. Zato odgovor 'da' na nikalno vprašanje izniči negacijo. Ker za flamsko učiteljico odgovora 07 in 08 pomenita, da primer v učbeniku zadošča, pride do medkulturne 'zmešnjave z odgovori da/ne'. Učiteljičina reakcija v vrstici 09 jasno povzroči komunikacijsko frustracijo Korejcev (v vrstici 10). Seveda prenos sistemov odgovarjanja iz maternega jezika ni edini vzrok za nesporazum, saj v interakciji delujejo kompleksni dejavniki, ki jih ne gre poenostavljati. Flamska učiteljica, ki v tem kontekstu vodi postopek (procedural power), bi v vrstici 06 lahko olajšala razumevanje, če bi uporabila obrnjen besedni red ali pa izrazila vprašanje z odvisnikom, ki bi sledil glavnemu stavku, na primer: 'But don't you think that...' ('Ampak, ali se vama ne zdi, da...'). Ker tega ni storila, je nedvomno prispevala k problemom, ki sta jih študenta imela z razumevanjem nameravane stavčne oblike vprašanja.

Po tem primeru nesporazuma si oglejmo naslednji primer:

(2)

- 01 FU: **what happened to the other group**
 01 kaj je z drugo skupino
 02 **you don't know?**

- 02 a ne vesta?
03 KŠ1: **yeah/**
03 ja/
04 FU: [ju zbegano pogleda]
05 KŠ2: **yeah we don't know/**
05 ja ne veva/
06 FU: **you don't know?**
06 ne vesta?
07 KŠ2: **mm/**
07 mhm/

V tem primeru opazimo, da enaka zmešnjava zaradi odgovorov da/ne kot v primeru (1) *ne* pripelje do dolgotrajne napačne interpretacije. Pri tem medkulturnem soočenju divergentnih diskurzov se nedomači govorci angleščine uspešno pogajajo o pomenu različnih sistemov odgovarjanja, zato konverzacija gladko teče naprej. V vrstici 05 korejski študent opazi, da ima flamska učiteljica težave s sklepanjem o pravilnem pomenu. Do vrstice 07 pa sta obe strani že uspešno razrešili nesoglasje in se sporazumeli.

Eksplcitno pogajanje o pomenu in popravek sta pogosti strategiji v interakcijah NDG-NDG. Ta komunikacijski fenomen ponazarjata tudi primera (3) in (4). Tudi pri teh interakcijah je do obojestranskega prizadevanja za soglasje prišlo po začetnem nesporazumu, ki so ga povzročile medkulturne pragmatične razlike.

(3)

- 01 FU: **the SSM has different procedures/which *types of**
01 SSM ima drugačne postopke/kakšne *vrste
02 **procedures? ... remember?**
02 postopkov? ... se spomniš?
03 KŠ: **yes/**
03 ja/
04 FU: **yeah? ... you tell me?**
04 ja? ... mi poveš?
05 KŠ: [pove odgovor]

(4)

- 01 FU: **init is {[dc] urgent}/ do you know the meaning of**
that?
01 init je {[dc] nujno}/ a vesta kaj to pomeni?
02 KŠ1: **yeah/**
02 a/

- 03 KŠ2: **yeah/**
 03 ja/
 04 FU: **you tell me?** ...
 04 mi povesta? ...
 05 **you know what the meaning is?**
 05 vesta kaj pomeni?
 06 KŠ1: **yes/**
 06 ja/
 07 FU: **yes?**
 07 ja?
 08 KŠ2: [pove odgovor]

V primeru (3) je učiteljičino vprašanje v vrsticah 01–02 mišljeno kot prikazano vprašanje (display question), s katerim sprašujemo po popolni informaciji. Študent sprva ne rekonstruira tipa učiteljičinega govornega dejanja in ga interpretira kot vprašanje tipa da/ne (vrstica 03). Do tega očitno pride tudi v primeru (4), kjer se napačna interpretacija pojavi dvakrat (v vrsticah 02–03 in 06). Do teh (začetnih) komunikacijskih problemov pride tudi zato, ker učiteljica uporablja 'neobičajne' oblike prikazanih vprašanj, na primer "remember" v primeru (3) in "you tell me", "you know what the meaning is" v primeru (4). Druge razloge za to lahko poiščemo v divergentnih 'scenarijih poučevanja' ('scripts for schools') (Saville-Troike & Kleifgen 1996), t.j. različnih pričakovanjih o interaktivni praksi med učiteljem in študentom v razredu. Riley (1984), Tyler & Davies (1990) in Scarcella & Lee (1989) ugotavljajo, da v Južni Koreji pri pouku v šolah in na fakultetah navadno prevladuje profesorjev monolog. Pripomb in odgovorov študentov skoraj ni, saj večinoma niso zaželeni, profesorjeva vprašanja med predavanjem pa so v najboljšem primeru retorična. Zato lahko trdimo, da v zgoraj navedenih interakcijah Južnokorejci niso navajeni na flamski interaktivni način pouka, ki ima značilnosti workshopa, in tako ne prepoznajo takoj tipa učiteljičinega vprašanja.

Kot je razvidno iz interakcij (vrstica 05 primera (3) ter vrstica 08 primera (4)), govorci popravljajo napačne interpretacije z obojestranskim prizadevanjem, da bi se razumeli. K pogajanju o pomenu spadata tudi učiteljičina predstavitev alternativnih oblik vprašanj in njeno splošno vztrajanje. Učiteljica zazna napačno interpretacijo, vendar se nanjo ne odzove defenzivno, pač pa je pripravljena nesporazum rešiti tako, da preoblikuje govorno dejanje.

Popravek in pogajanje o pomenu nista izključno eksplicitni sredstvi, t.j. sredstvi na ravni jezikovne produkcije, saj pri tovrstnih procesih vedno delujejo tudi 'tihe' strategije. Kandiah (1991: 355–356) poudarja, da literatura o popravku obravnava

⁷ Pri obravnavi svojih podatkov se ne zadržujem ob možnih tipoloških klasifikacijah teh popravkov, se pravi znanih oznak, kot sta na primer: popravek, 's katerim začne govorec sam' ('self-initiated'), popravek, 'ki ga dokonča drugi govorec' ('other-completed') ipd. Pomembnejši se mi zdi vidik obojestranskega sodelovanja pri dokončanih popravkih.

⁸ Čeprav se Kandiah ne opira neposredno na ugotovitve M. M. Bahtina, nas njegovo stališče močno spominja na Bahtinovo kritiko klasične lingvistične teorije in njenega pasivnega pojmovanja poslušalca. Bahtin je zahtevo po upoštevanju aktivne vloge poslušalca povezal s pojmom "naslavljanje" ("addressivity"), t.j. usmerjenostjo komunikacije proti sprejemniku, ter uvedel pojma "razumevanje z aktivnim odzivom" ("actively responsive understanding") in "razumevanje s pasivnim odzivom" ("passively responsive understanding") (Bahtin 1986: 67 in sl.).

⁹ Kot je razvidno iz teh pripomb, je treba obrazce poučevanja interpretirati kot konkretne izkušnje v socialnih praksah, ki predstavljajo dinamična pričakovanja, o katerih se da pogajati, ne pa kot statično, konkretizirano kulturno bistvo.

predvsem to, kar *govorci* izvedejo, da začnejo ali zaključijo popravek⁷, se pravi z značilnostmi, ki so neposredno 'razvidne' iz analize govora interaktantov, zanemarija pa to, kar z dejanskimi izjavami napravijo *poslušalci* 'sami pri sebi' ('within themselves').⁸ Komunikacijski interaktanti opravičujejo, popravljajo, preoblikujejo, se pogajajo itd. tudi na povsem receptivni ravni. Prav to počnejo Korejci pri interakcijah (3) in (4). Učiteljčino vztrajanje samo po sebi še ni dovolj za uspešno nadaljevanje konverzacije, saj je potrebno tudi 'receptivno' pogajanje, ki so ga sodelujoči pripravljeni izvesti. Pogajajo se o svojih pričakovanih glede 'scenarijev poučevanja' in jih primerjajo z učiteljčinim vztrajanjem.⁹

'Tihi' popravek zasledimo tudi pri učiteljici (vrstica 03 primera (3), vrstice 02–03 in 06 primera (4)). Če bi na vprašanje 'Do you know what time it is?' ('Ali veste, koliko je ura?') podobno kot v teh vrsticah odgovorili s preprostim 'da', bi v kontekstu NG-NG ali NDG-NG to interpretirali kot posmehljivo ali celo žaljivo komunikacijsko obnašanje, medtem ko v naših primerih nikakor ne pride do tega. Učiteljica opraviči te izjave in se 'sama pri sebi' pogaja o njih.

Oglejmo si 'tihi popravek' v primerih (5) in (6).

(5)

- 01 KŠ1: **how can i change the color text?** [prekinitiv]
 01 kako lahko spremenim barvni tekst? [prekinitiv]
 02 **i mean this area/ only *this area/**
 02 mislim ta del/ samo *ta del/
 03 [tipka] ...
 04 **i mean this area/ i wanted to change the color**
 04 mislim ta del/ hotel sem spremeniti barvo
 05 FU: {[p] **hmm**}
 05 {[p] hmm}
 06 KŠ2: **only *this area**
 06 samo *ta del
 07 KŠ1: **only *this area**
 07 samo *ta del
 08 FU: **yes/ {[dc] i under*stand the *question}/**
 08 ja/ {[dc] ra*zumem *vprašanje}/

(6)

- 01 KŠ: **what kind of system is used?**
 01 kakšne vrste sistem se uporablja?
 02 FU: ***how do you mean? what kind of system/**
 02 *kako to misliš? kakšne vrste sistem/

Tannen (1981: 226) in Thomas (1984) ugotavljata, da se nedomači govorci pri oblikovanju metajezikovnih izjav pogosto ne zavedajo metapragmatične moči izražanja, kar pogosto povzroča komunikacijske frustracije pri komunikaciji NG-NDG (pa tudi NG-NG). V eni od svojih odličnih ponazoritev Thomas pove, kako je ruska govorka angleščine vprašala po pomenu predhodne izjave svojega britanskega sogovornika s stavkom 'What do you mean by saying that?' ('Kaj misliš s tem?') (1984: 232). To je britanski NG razumel kot izziv in kritiko svojih besed. Nasprotno pa metajezikovno nameravani vprašanci z metapragmatično močjo v primerih (5) in (6) nista povzročili trenja med sogovorniki. Izjava flamske učiteljice v vrstici 08 primera (5) ne izraža izziva ali užaljenosti, kar bi bilo možno pri interakciji NG-NG ali NG-NDG. Domači govorci angleščine bi verjetno tudi za vrstico 02 primera (6) mislil, da sogovornik z metapragmatično izjavo "how do you mean?" ("kako to misliš?") kritizira vrednost in primernost njegovega vprašanja.

Zato lahko takojšnje eksplicitno pogajanje in tihi popravek v primerih (2)-(6) razložimo s specifičnim statusom teh interakcij, saj gre za konverzacije, pri katerih sodelujejo samo nedomači govorci. Kot ugotavljata Varonis & Gass (1985: 84-85), sogovorniki pri tovrstnih komunikacijah ponavadi "prepoznajo 'obojestransko nekompetentnost'" oziroma "priznajo jezikovne težave". Tveganje, da bi izgubili dostojanstvo, je ponavadi dosti manjše, zato se lahko pogajajo o pomenu brez pretirane zadrege (glej tudi Gass & Varonis 1989; Schwartz 1980; Takahashi 1989). Ker se sogovorniki obojestransko prepoznajo za nedomače govorce, se lahko konverzacija gladko nadaljuje; to pa ne bi bilo mogoče pri kakršni koli konverzaciji, v kateri bi sodeloval domači govorec.

Do sedaj sem trdil, da je pri interakcijah, ki sem jih preučil, pogosto prišlo do eksplicitnega (produktivnega) in tihega (receptivnega) popravka. Menim, da sta ta dva popravljalna postopka izraz enotnega komunikacijskega obnašanja, ki ga imenujem 'komunikacijska strpnost'. V naslednjem poglavju bom skušal dokazati, da lahko na podlagi dihotomije Michaela Clyna med 'komunikacijskim zlomom' in 'komunikacijskim konfliktom' bolje razumemo, na kakšen način se pri interaktantih kaže komunikacijska strpnost. Preden začnem obravnavati to temo, pa bi glede specifičnosti komunikacije NDG-NDG kot 'strpne' komunikacije rad pripomnil še dveje.

Prvič: iz rezultatov študije ne moremo sklepati, da je za komunikacijo NDG-NDG značilna strpnost na *vseh* ravneh jezikovnih struktur. Čeprav zgoraj navedeni primeri kažejo, da je pri komunikaciji NDG-NDG možna strpnost na osnovni ravni zmešnjav z odgovori da/ne in na ravni indirektnih

¹⁰ *Popravek komunikacijskega zloma ni edini način za preprečevanje komunikacijskega konflikta. Če je prisotna komunikacijska strpnost, celo nepopravljen komunikacijski zlom ne povzroči nujno konflikta, na primer v interakcijah (5) in (6).*

vprašanj, tega ne moremo posploševati za druge ravni. Drugič: ne trdim, da je za medkulturno komunikacijo NDG-NDG vedno značilna strpnost udeležencev. V 4. in 5. poglavju bom govoril o tem, da lahko pri konverzacijah NDG-NDG zunajsituacijski pogoji, na primer strukturalne razlike in zgodovinsko uveljavljeni predsodki, prevladajo nad strpnostjo. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da je pri interakciji NDG-NDG strpnost verjetnejša.

3. POPRAVEK IN "KOMUNIKACIJSKI ZLOM" PROTI "KOMUNIKACIJSKEMU KONFLIKTU"

V prejšnjem poglavju sem govoril o tem, kako interaktanti premagujejo komunikacijske nesporazume, in nakazal, da je odsotnost problemov pri medkulturni komunikaciji vredna posebne raziskave. S tem sem hotel odgovoriti na splošno usmeritev raziskovanja medkulturne komunikacije, ki zanemarja skupno prizadevanje sogovornikov za uspešno komunikacijo.

V kakšnem smislu lahko govorimo o 'odsotnosti komunikacijskih problemov'? Pri interakcijah (1)-(4) opazimo, da sprva *res* pride do napačnega sklepanja o intenci (do zmešnjave z odgovori da/ne in napačne interpretacije tipa govornega dejanja). Clyne (1977: 130) zlasti v medkulturnih situacijah razlikuje med 'komunikacijskim zlomom', kjer sogovorniki napačno razumejo komunikacijsko intenco, in 'komunikacijskim konfliktom', kjer zaradi napačno razumljene intence pride do osebnostnega trenja. Na podlagi te dihotomije lahko rečemo, da je popravek v zgoraj navedenih primerih preprečil, da bi 'komunikacijski zlom' prerasel v 'komunikacijski konflikt'. 'Odsotnost komunikacijskih problemov' se torej nanaša na preprečitev komunikacijskih konfliktov.¹⁰

V zadnjih letih so nekateri jezikoslovci kritizirali Gumperzovo smer preučevanja medkulturne komunikacije in njene razlage problemov v medkulturni komunikaciji (na primer Kandiah 1991; Singh & Martohardjono 1985; Singh et al. 1988). Ovirgli so trditev, da so vzrok za konverzijske motnje, ki jih analizira interakcijska sociolingvistika, medkulturne razlike med diskurzivnimi konvencijami. Kot bo razvidno iz nadaljnje obravnave, menim, da so te alternativne razlage pomembne, vendar ne edino veljavne. Ti jezikoslovci večinoma upoštevajo strukturalne parametre na makroravni, na primer nesorazmerje moči, nadvlado in zgodovinsko uveljavljene predsodke, ki vplivajo na dožemanje. Po njihovem mnenju v primerih, ki jih obravnava Gumperzova smer, prihaja do medkulturnega 'konflikta' (komunikacijskega trenja), ne pa do medkulturnega 'zlo-

ma' (jezikovno-kulturnih težav). Na podlagi svojih podatkov kljub temu sklepam, da razlike med kulturno uveljavljenimi pragmatičnimi strategijami pri različicah istega jezika vendarle lahko povzročijo neuspešno komunikacijo. Čeprav ne pride do konflikta, zlom vseeno obstaja, ne glede na to, v kolikšni meri se da o njem pogajati.

Kaže, da težave povzroča preohlapna definicija 'komunikacijskih problemov'. Kritiki, ki sem jih omenil, večinoma posplošujejo vse komunikacijske interference pod oznako neuspešne komunikacije. Sem naj bi spadalo vse, od manjših in trenutnih napačnih sklepanj na ravni izmeničnega govorjenja, pa do napačnega razumevanja celotnih odstavkov, komunikacijske frustracije in celotnega propada konverzacijske hišice iz kart, skupaj s hudo medsebojno zamero in grenkobo. Tako posplošujejo na primer Singh et al., ki pravijo, da "ni rečeno, da so te razlike [= retorične razlike med jeziki] vzrok za *nesporazum in posledično trenje* med etničnimi skupinami, kot zatrjuje večina interakcijskih sociolingvistov" (1988: 46, poudarek je dodan). Menim, da lahko z oceno neuspešne komunikacije na podlagi Clyнове dihotomije dobimo natančnejšo predstavo o kulturno uveljavljenih diskurzivnih strategijah kot možnih vzrokih za komunikacijske motnje. Moji podatki kažejo, da težave s sklepanjem o sogovornikovi intenci na ravni izmeničnega govorjenja pogosto res izvirajo iz medkulturnih razlik med diskurzivnimi strategijami. Iz podatkov pa je razvidno tudi to, da se lahko sogovorniki na podlagi strpnosti pogajajo o 'komunikacijskih zlomih' in tako preprečijo, da bi prerasli v 'komunikacijski konflikt' ter osebno trenje.

4. NESKLADJE MED KONVERZACIJSKIMI DOGODKI IN STEREOTIPI

Takoj po koncu programa usposabljanja smo januarja 1991 flamske učitelje povabili na ocenjevalni razgovor. Z zelo splošnimi vprašanji smo jih povabili, naj povedo svoje mnenje o programu in študentih. Odgovori so se na splošno razlikovali glede na to, ali je šlo za južnokorejsko ali tanzanijsko etnično skupino. Učitelji so ti dve etnični skupini ocenili popolnoma različno. Ocenili so, da so Korejci pokazali več zanimanja in bili bolj zavzeti, motivirani in inteligentnejši. Tanzanijci pa po njihovem mnenju niso hoteli sodelovati, bili so neolikani in brezbrizni. Nekaterim učiteljem so se zdeli celo neumni. Ocenili so, da so Tanzanijci bolj trpeli zaradi 'kulturnega šoka' kot Korejci, ti pa so se lažje prilagodili.

¹¹ V Tanzaniji se angleški jezik uporablja v visokem šolstvu. Lahko rečemo, da je za tiste Tanzanijce, ki so hodili v visoko šolo (mednje spadajo študenti v moji študiji), angleščina prej drugi kot tuji jezik. Uvrstiti jo je treba vsaj na prehodno fazo med tema dvema tipoma jezika (Blommaert 1992). Južnokorejci in Flamci angleščine nikoli ne uporabljajo v šolstvu, zato je to zanje tuji jezik v strogem pomenu besede.

Obnašanje in sposobnosti Tanzanijcev so povezovali z njihovim načinom oblačenja, ki se jim je zdel malomaren.

Kot sem že dejal, so se Tanzanijci, Južnokorejci in Flamci v mojih primerih konverzacij pogosto izognili komunikacijskemu konfliktu oziroma osebnostnemu trenju preko popravka ali pogajanja. Podatki so pokazali, da so si bili tipi komunikacijskega zloma v južnokorejski in tanzanijski skupini izredno podobni. Vsi tipi zloma, ki so se pojavljali pri komunikaciji med Flamci in Korejci, so se pojavljali tudi pri komunikaciji s Tanzanijci, ne pa obratno. Zmešnjava z odgovori da/ne in napačna interpretacija tipa govornega dejanja na podlagi različnih 'scenarijev poučevanja' – o katerih pa so se govorci lahko pogajali – sta se pojavili pri interakcijah s Korejci, napačno razumevanje intence pa sta povzročili tudi pri interakcijah s Tanzanijci (za podrobnejše empirične podatke glej Meeuwis 1994). Za dodatne komunikacijske zlome in tehnične neuspehe pri korejsko-flamskih interakcijah so bile krive nekatere sintaktične in pragmatične značilnosti korejščine, v kateri izstopa topika. Na splošno se iz posnetkov jasno vidi, da je bila angleščini, ki jo imajo Flamci za standardno, dosti bližja tanzanijska kot korejska angleščina.¹¹ V korejski angleščini sem odkril dosti več virov za možne zlome in razvoj le-teh v konflikte.

V primerih (2)–(4) je bil zlom odpravljen s popravkom, v primerih (5)–(6) pa sta bila zlom in konflikt preprečena istočasno. V ozadju je bilo pomembno to, da so se interaktanti zavedali, da gre za komunikacijo NDG-NDG. Sogovorniki so torej ocenili prevladujoči kontekst in na podlagi tega oblikovali svoje interpretacije in obnašanje na ravni neposrednih konverzacijskih izmenjav. To lahko razložimo s pojavom procesiranja od zgoraj navzdol (top-down processing), pri čemer so 'zgoraj' kontekstualni vidiki, splošna prepričanja in mnenja itd., 'spodaj' pa sistemski elementi koda. Procesiranje od zgoraj navzdol je dalo podlago za komunikacijsko strpnost, ki se je pokazala preko produktivnega in tihega popravka in je vplivala na sistemsko-lingvistične procese.

Komunikacijska strpnost pri tanzanijski in južnokorejski skupini ni bila prisotna v enaki meri. Čeprav je pri interakcijah med Flamci in Tanzanijci nedomači diskurz ponujal manj možnih vzrokov za komunikacijske probleme, je bila stopnja komunikacijske strpnosti Flamcev precej nižja. Učitelji so v svojih ocenah selektivno poudarili občasne pragmatične razlike in zlome. Menili so, da so bili v tanzanijskem diskurzu signali oziroma vprašanja o povratnih informacijah o situaciji občasno popolnoma odsotni, kar lahko razložimo z razlikami v uveljavljenem načinu pouka (prim. 'scenarije poučevanja'). Divergentno obnašanje Tanzanijcev so flamski učitelji ocenili

za 'nezanimanje'. Dejali so, da jih je njihovo interaktivno obnašanje razdražilo, kar kaže na komunikacijski 'konflikt'. Pri teh interakcijah je komunikacijska 'nestrpnost' očitno prevladala nad strpnostjo. Učitelji so v svojih ocenah poudarili pragmatične razlike, pozitivni znaki pa se jim niso zdeli pomembni. Zaradi nestrpnosti so prezrli številne metakomunikacijske pripombe Tanzanijcev o učnih urah, ki bi jih lahko spodbudile k razmisleku o tem, ali so Tanzanijci res brezbrizni. Oglejmo si tovrstne pripombe v primerih (7) in (8):

(7)

- 01 TŠ: **y' see we were *never? *told these things/**
 01 veš *nikoli? nam niso *povedali teh stvari/
 02 FU: [nobenega odziva, po 12 sekundah nadaljuje z naslednjo temo]

(8)

- 01 TŠ: **sometimes to make a ... a mistake it's good because you ... you**
 01 včasih je narediti ... napako dobro ker ti ... ti

Kako lahko razložimo razliko med 'uporabo' komunikacijske strpnosti pri teh etničnih skupinah ter neskladje med ocenami učiteljev in dejstvom, da so se v obeh pojavljali podobni tipi komunikacijskih zlomov? V belgijskem in zahodnoevropskem javnem mnenju je večinoma še vedno zakoreninjeno prepričanje, da so Afričani intelektualno zaostali, nerazviti, da se necivilizirano socialno obnašajo in da imajo revno kulturno zgodovino in dosežke. Daljnega vzhoda pa se drži sloves, da ima staro kulturno, intelektualno in umetnostno tradicijo. Na sodobnem Daljnem vzhodu se rojevajo pametni matematiki, računalniški strokovnjaki in naravoslovni teoretiki.¹² Kot industrijska in gospodarska moč spada v razviti svet, medtem ko Afriko prištevamo k tretjemu svetu. Zato lahko sklepamo, da so bile predstave o teh dveh etničnih skupinah še toliko bolj nasprotni, ker so ju primerjalno ocenjevali v istem kontekstu. Sklepamo lahko tudi, da je ta kombinacija zgodovinsko uveljavljenih etničnih predsodkov in stereotipov v konverzacijski situaciji imela vlogo zunaj- ali predkonverzacijskih dejavnikov, ki jih Hinnenkamp (1991: 92) imenuje "pre(d)teksti" ("pretexts"). Zaradi svojega pozitivnega pristopa in pozitivnih vnaprejšnjih mnenj o južnokorejski skupini so Flamci tolerirali in opravičili napake in odstopanja v njihovi angleščini. Na njihovo komunikacijsko strpnost pa so negativno vplivali predsodki o črnih Tanzanijcih, čeprav je bilo v njihovi angleščini manj možnih vzrokov za

¹² To tipično pozitivno mnenje verjetno ne velja za Severno Ameriko, kjer morda prevladuje diskurz z negativnim odnosom do Azijcev (prim. slabšalni izraz 'ekonomske živali' – 'economic animals').

komunikacijski zlom, kaj šele za konflikt. Z besedami terminologije procesiranja od zgoraj navzdol lahko rečemo, da pri neposrednih interaktivnih procesih informacije prihajajo *od zgoraj navzdol*.

Moje ugotovitve potrjujejo študije drugih raziskovalcev na področju medkulture komunikacije. Lalljee (1987) opozarja, da se pri različnih ciljnih skupinah komunikacijski dogodki in dejanja ne pripisujejo osebnim ali etničnim značilnostim na enak način. Apitzsch & Dittmar (1987) sta ugotovila, da pred sodki Nemcev o Turčiji in njenih prebivalcih močno vplivajo na medkulturne interakcije s turškimi priseljenci v Nemčiji. Vse te ugotovitve nas opozarjajo, da moramo svarila Murraya & Sondhija (1987) vzeti zelo resno. Murray & Sondhi trdita, da medkulturna srečanja ne potekajo na 'nevtralnem teritoriju': zakoreninjene ideologije in stališča, ki jih napaja stoletna tradicija, nujno določajo kontekst teh srečanj, "v katerem ni nobene možnosti za enakopravno izmenjavo med črnci in belci" (1987: 23).

5. "PRE(D)TEKST", KONTEKST IN IDEOLOGIJA INTERAKCIJSKE SOCIOLINGVISTIKE PRI PREUČEVANJU MEDKULTURNE KOMUNIKACIJE

5.1. "PRE(D)TEKST" V INTERAKCIJSKI SOCIOLINGVISTIKI

Interakcijska sociolingvistika pre(d)tekste priznava. Študije Gumperzove smeri ne predpostavljajo, da se medkulturna srečanja odvijajo v vakuumu. Kljub temu pa se večinoma omejujejo na nove, nastajajoče pre(d)tekste ali pa na že obstoječe stereotipe, ki lahko rastejo, se potrjujejo, krepijo in oblikujejo (na primer Gumperz & Roberts 1991: 47; Chick 1985: 300). Sko-raj nikoli ne obravnavajo pre(d)tekstov samih po sebi in *aktivne* vloge, ki jo ti lahko imajo v interakciji. Pri povezavi med konverzациjo ter nastajanjem in potrjevanjem etničnih stereotipov (od spodaj navzgor) popolnoma zanemarjajo mehanizme, preko katerih se lahko stereotipi pojavijo v konverzácii v določeni situaciji (od zgoraj navzdol). Njihova enostranska dokumentacija skoraj daje vtis, da pre(d)teksti ne počnejo nič drugega, kot da pasivno čakajo na potrditev. Zato se v pristopu Gumperzove smeri k nastajanju in potrjevanju stereotipov kaže splošna težnja interakcijske sociolingvistike, da se pri svojih razlagah in vzrokih omejuje na značilnosti, ki se pojavljajo na površinskih ravneh neposredne interaktivne strukture.

Čeprav interakcijska sociolingvistika poudarja dejavnike, ki so neposredno razvidni iz površine diskurzivne strukture, pa teoretično ne trdi, da so pre(d)teksti brez moči. V svojih teoretičnih formulacijah včasih celo priznava aktivno vlogo pre(d)tekstov, čeprav ne vedno v izdelani obliki. Gumperz je v enem od svojih zgodnjih prispevkov k temu področju zapisal:

“Ker pri stiku med manjšino in večino prevladujejo elementi moči in gospodarske neenakopravnosti, ponavadi sodimo in ocenjujemo člana manjšinske skupine, ki zato največ tvega, če v tako pomembnih situacijah pride do komunikacijskega zloma. (...) Medetnične situacije (...) potekajo v kontekstu obojestranskega sumničenja oziroma brez predpostavljanja, da druga oseba sodeluje. Nenazadnje do interakcij med manjšinskimi in večinskimi skupinami najpogosteje prihaja v situacijah, kjer nesporazumov zaradi razmerij moči ne prepoznamo.” (Gumperz 1978: 29–30)

Gumperz v zaključku svojega dela *Discourse Strategies* pravi: “Vsi problemi pri medetničnem stiku niso komunikacijski. Izvirajo lahko iz gospodarskih dejavnikov, različnih ciljev in želj ter drugih zgodovinskih in kulturnih dejavnikov.” (Gumperz 1982: 210) Keith Chick (1985: 317) je raziskoval razmerje med komunikacijskimi vzorci ter rasizmom in predsodki v Južni Afriki, pri čemer se je zelo jasno oprl na Gumperzovo smer. V eni od svojih zgodnejših študij je zapisal, da kulturne razlike “predisponirajo ljudi, da selektivno zaznajo vse, kar krepi stereotipe, in prezrejo tisto, kar jih ne krepi” – točno to pa so pokazali tudi moji podatki. Celia Roberts, Evelyn Davies in Tom Jupp (Roberts et al. 1992) so v svojem prispevku prepričljivo dokazali, da se pri preučevanju na mikroravni lahko upoštevajo objektivna razmerja moči, prevlada in socialna neenakopravnost. V etnografski študiji rasne diskriminacije v večjezikovnem in večetničnem delovnem okolju so uspešno združili preučevanje na mikro- in makroravni.

Glede na te ugotovitve kaže, da so številni kritiki interakcijske sociolingvistike, na primer Singh & Martohardjono (1985) in Singh et al. (1988), v svojih trditvah zgrešili cilj. Singh & Martohardjono (1985: 196) v svoji kritiki dela *Discourse Strategies* trdita, da se Gumperz pri preučevanju medkulturnih nesporazumov “namenoma izogiba tako osnovnim vprašanjem, kot je institucionalni rasizem”, in “ne priznava vloge nesorazmerja moči in socialne hierarhije”. Dejstvo, da Gumperz poudarja empirično razvidne diskurzivne značilnosti, po njunem mnenju kaže na to, “kako resno jemlje svojo vlogo predstavnika sistema”, in da so “njegove predpostavke v najboljšem primeru

predpostavke psevdoliberalca, pa še to je zanj predobra oznaka" (1985: 196). Kritike Singha in njegovih kolegov glede *teorije* in *intenc* v interakcijski sociolingvistiki bi bile dosti primernejše in pravičnejše, če bi bile usmerjene v možne nevarne *posledice* omejevanja na eno raziskovalno *prakso*.

Poudarek na konverzacijski situaciji in neupoštevanje posredovalne vloge pre(d)tekstualnih dejavnikov lahko bolje razložimo tako, da situiramo interakcijsko sociolingvistiko v njenih lastnih 'znanstvenih pre(d)tekstih'. Interakcijska sociolingvistika se je odzvala na skupinsko usmerjene, kvantitativne sociolingvistične paradigme, ki so se opirale na obsežne prikaze. Hotela je postaviti trdno osnovo za "predpostavke o razmerjih med statistično analiziranimi sociolingvističnimi kazalci in obnašanjem posameznikov" (Gumperz 1982: 32). Zato je oblikovala svojo metodologijo po krepki različici konverzacijske analize, ki se opira na 'trdna dejstva' oziroma na to, kar je materialno 'razvidno' iz površinskih diskurzivnih fenomenov (prim. Auer 1991). Ta težnja v raziskovalni praksi se ukvarja z raziskovalnimi vprašanji in ciljnim predmeti, s katerimi so se analitiki ukvarjali na določeni točki razvoja sociolingvističnih disciplin. Prispevek Celie Robberts in njenih kolegov ter zgoraj citirane Gumperzove in Chickove ugotovitve dokazujejo, da obstaja v interakcijski sociolingvistiki dovolj ideološke pripravljenosti in teoretične kompatibilnosti in da pri analizi medkulturne komunikacije lahko vključi pre(d)tekst kot odločilni dejavnik.

Glede na rezultate moje študije primera ter iz razlogov, ki jih bom navedel kasneje, je treba to možno kompatibilnost uporabiti v natančnejše izdelani praksi; se pravi, da je treba ustrezno izkoristiti možnost interakcijsko-sociolingvistične teorije, da združi preučevanje na mikro- in makroravni.

5.2. IDEOLOGIJA IN "KONTEKST" V INTERAKCIJSKI SOCIOLINGVISTIKI

Glede na to, kako interakcijska sociolingvistika pojmuje konverzacijsko nastajanje skupinskih zaznav, naj bi negativni stereotipi nastajali in se potrjevali popolnoma neodvisno od govorčeve volje. Objektivne, tehnične značilnosti nedomačega diskurza ter neuspešna komunikacija, ki je povezana z njimi, so situirane na zelo subtilnih, implicitnih in težko opredeljivih ravneh jezikovne produkcije. Zato so osebnostna trenja in stereotipi, ki izhajajo iz njih, avtomatičen in običajen rezultat nezavednih procesov. Vprašati se torej moramo, ali s tem, ko prenosu iz maternega jezika in kulturnega ozadja pripisujemo

analitično objektivnost in poudarjamo, da je proces nezaveden, morda ne opravičujemo obnašanja nestrpnosti. Od Gregoryja Batesona (1972, 1979) dalje vemo, da uspeh komunikacije ni toliko odvisen od odsotnosti (socio-) lingvističnih razlik na kateri koli ravni kolikor od medsebojnega prepoznavanja razlik. Na podlagi svoje analize medkulturne komunikacije NDG-NDG sklepam, da pojav 'komunikacijskega zloma' kot napačno razumljene intence ni problematičen sam po sebi, saj se lahko sogovorniki o njem pogajajo. (Trdim tudi, da lahko nekatere zlome dejansko pripišemo medkulturnim razlikam v diskurzivnih strategijah.) Treba pa je razložiti, kako interaktanti uporabljajo zlome (in njihove diskurzivne strategije), da dosežejo socialno izključitev. Selektivna uporaba komunikacijske strpnosti, s katero opravičujemo pragmatična odstopanja govorcev iz nekaterih skupnosti, iz drugih pa ne, nas mora spodbuditi k ponovnemu razmisleku o obnašanju močnih, privilegiranih in nestrpnih ljudi v medkulturni komunikaciji – ne kot posameznikov, pač pa v smislu socialno potrjene ideologije in obnašanja. Težnja interakcijske sociolingvistike, da preučuje materialno dosegljive površinske značilnosti in v njih išče vzroke in determinante tega, kar se dogaja v interakciji, nam ne daje možnosti za takšen razmislek; zato moramo natančneje raziskati, na kakšen način pre(d)teksti posredujejo komunikacijske procese.

Potreba po tem, da natančneje preučimo komunikacijsko vlogo pre(d)tekstov, je povezana tudi z elementi oblikovanja sociolingvistične teorije. Kot pravi Auer (1991: 185), je očitno, da "obstajajo fenomeni in kategorije, za katere ve vsak kompetenten član neke družbe, čeprav se ne kažejo na površini dejanskega diskurza". Auer opozarja, da so ti fenomeni in kategorije prav tako socialno resnični in da zaradi metodološke omejitve na to, kar se materializira v interakciji, ostajajo velika območja znanja nedostopna (Auer 1991: 186).

Po drugi strani pa interakcijska sociolingvistika s tem, ko vztraja na površinskih diskurzivnih značilnostih, omejuje pojem 'kontekst' na neposredno strukturo konverzijske situacije. Primer tega omejenega pojmovanja konteksta je zgoraj omenjena težnja v interakcijski sociolingvistiki, da obravnava pre(d)tekstualne značilnosti v najboljšem primeru kot zunaj-kontekstualne, pasivne 'opazovalce' (prim. 'potrjevanje' ali 'krepitev' stereotipov). Po mnenju interakcijskih sociolingvistov naj bi mikrokontekst imel avtonomno moč, značilnosti znotraj diskurza pa naj bi na škodo pre(d)teksta imele več odgovornosti za to, kar se dogaja v situaciji, kot pa jo dejansko imajo. 'Kontekst' je tako izenačen z 'mikrokontekstom'. Interakcijska sociolingvistika torej ne tvega samo tega, da njeno pojmovanje 'konteksta' narobe razumemo; lahko se celo zgodi,

da bo prevladujoča težnja mikroraziskav v tej vplivni smeri privedla v napačno konstrukcijo predmeta pri oblikovanju sociolingvistične teorije nasploh. Zato menim, da je na sedanji stopnji razvoja te discipline treba konkretnije in natančneje preučiti aktivno vlogo zunajkonverzacijskih značilnosti situacije v (medkulturni) interakciji. S pričujočim člankom sem skušal prispevati k maloštevilnim pobudam v tej smeri.

MICHAEL MEEUWIS je študiral afriško zgodovino in lingvistiko na univerzi v Gentu ter lingvistiko na univerzah v Antwerpnu in Amsterdamu. Zdaj je raziskovalni član Belgijske državne znanstvene fundacije in sodelavec univerze v Antwerpnu. Ukvarja se s historično in kontaktno lingvistiko, z analizo novinarskega poročanja, medkulturno komunikacijo, antropološko lingvistiko in ideologijami jezika. Naslov: IPRA Research Center, University of Antwerp, Linguistics (GER), Universiteitsplein 1, B-2610 Wilrijk, Belgija. E-mail: meeuwis@reks.uia.ac.be ali ipra@reks.uia.ac.be.

LITERATURA:

- APITZSCH, G. in N. DITTMAR (1987): *Contact between German and Turkish adolescents: A case study*, V: K. Knapp, W. Enningerin A. Knapp-Potthoff (ur.), **Analyzing intercultural communication**. Berlin, Mouton de Gruyter, 51–72.
- AUER, P. (1991): Review of P. Drew and A. Wootton (ur.), 1988, Erving Goffman: **Exploring the interaction order**. *Linguistics* 29/1: 177–189.
- BAHTIN, M. M. (1986): *The problem of speech genres*, V: M. M. Bahtin, **Speech genres and other late essays** (Uredila in uvod napisala C. Emerson in M. Holquist). Austin: University of Texas Press, 60–102.
- BATESON, G. (1972): **Steps to an ecology of mind**. New York, Ballantine.
- BATESON, G. (1979): **Mind and nature**. New York, Bantam Books.
- BLOMMAERT, J. (1992): Codeswitching and the exclusivity of social identities: Some data from Campus Kiswahili, V: C. Eastman (ur.), **Codeswitching** (=Journal of Multilingual and Multicultural Development 13/1–2): 57–70.
- CHICK, K. (1985): **The interactional accomplishment of discrimination in South Africa**. *Language in Society* 14: 299–326.
- CHICK, K. (1991): Sources and consequences of miscommunication in Afrikaans English – South African English encounters, V: J. Cheshire (ur.), **English around the world: Sociolinguistic perspectives**. Cambridge, Cambridge University Press, 446–461.
- CLYNE, M. G. (1977): Intercultural communication breakdown and communication conflict: towards a linguistic model and its exemplification. V: C. Molony, H. Zoblin, W. Stölting (ur.), **Deutsch im Kontakt mit anderen Sprachen**: German in contact with other languages, Kronberg: Scriptor, 129–146.

- GASS, S. M. in E. M. VARONIS (1989): *Incorporated repairs in nonnative discourse*. V: M. R. Eisenstein (ur.), **The dynamic interlanguage: Empirical studies in second language variation**. New York: Plenum, 71–86.
- GUMPERZ, J. J. (1978): *The conversational analysis of interethnic communication*. V: E. L. Ross (ur.), **Interethnic communication**. Athens, GA: The University of Georgia Press, 13–31.
- GUMPERZ, J. J. (1982): **Discourse strategies**. Cambridge University Press.
- GUMPERZ, J. J. (1983): *The communicative bases of social inequality*. V: C. Fried (ur.), **Minorities: Community and identity**. Berlin: Springer, 109–118.
- GUMPERZ, J. J. (1984): **Ethnography in urban communication**, J.C.P. Auerin A. di Luzio (ur.), **Interpretive sociolinguistics: Migrants-children-migrant children**, Tübingen: Gunter Narr, 1–12.
- GUMPERZ, J. J. (1992): *Contextualization and understanding*. V: A. Duranti in C. Goodwin (ur.), **Rethinking context: Language as an interactive phenomenon**. Cambridge: Cambridge University Press, 229–252.
- GUMPERZ, J. J. (ur.) (1982): **Language and social identity**. Cambridge: Cambridge University Press.
- GUMPERZ, J. J. in C. ROBERTS (1991): *Understanding in intercultural encounters*. V: J. Blommaert in J. Verschueren (ur.), **The pragmatics of intercultural and international communication**. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins, 51–90.
- GUMPERZ, J. J., H. KALTMAN in M. C. O'CONNOR (1984): *Cohesion in spoken and written discourse: ethnic style and the transition to literacy*. V: D. Tannen (ur.), **Coherence in spoken and written discourse**. Norwood, NJ: Ablex, 3–19.
- HINNENKAMP, V. (1991): *Talking a person into interethnic distinction: A discourse analytic case study*. V: J. Blommaert in J. Verschueren (ur.), **The pragmatics of intercultural and international communication**. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins, 91–110.
- KANDIAH, T. (1991): *Extenuatory sociolinguistics: diverting attention from issues to symptoms in cross-cultural communication studies*. **Multilingua** 10/4: 345–379.
- LALLJEE, M. (1987): *Attribution theory and intercultural communication*. V: K. Knapp, W. Enninger in A. Knapp-Potthoff (ur.), **Analyzing intercultural communication**. Berlin: Mouton de Gruyter, 37–50.
- MEEUWIS, M. (1993): *Interculturele derde-taalcommunicatie: Interacties tussen Tanzaniaanse, Zuidkoreaanse en Vlaamse ingenieurs in een professionele context*, **Gramma/TTT** 2/1: 15–29.
- MEEUWIS, M. (1994): *Nonnative-nonnative intercultural communication: An analysis of instruction sessions for foreign engineers in a Belgian company*. V: A. Pauwels (ur.), **Cross-cultural communication in the professions** (=Multilingua 13/1–2): 59–82.
- MURRAY, A. in R. SONDHI (1987): *Socio-political influences on cross-cultural encounters: notes towards a framework for the analysis of context*. V: K. Knapp, W. Enninger in A. Knapp-Potthoff (ur.), **Analyzing intercultural communication**. Berlin: Mouton de Gruyter, 17–33.
- POPE, E. N. (1973): **Question-answering systems, Papers from the ninth regional meeting**, Chicago Linguistic Society, 482–492.
- RAITH, J. (1985): *Intercultural (mis-, non-) understanding, ethnography of communication, language teaching*. V: R. J. Brunt in W. Enninger (ur.), **Interdisciplinary perspectives at cross-cultural communication**. Aachen: Rader, 173–188.
- RILEY, P. (1984): *Understanding misunderstanding: Cross-cultural pragmatic failure in the language classroom*, **European Journal of Teacher Education** 7: 127–144.
- ROBERTS, C., E. DAVIES in T. JUPP (1992): **Language and discrimination: A study of communication in multi-ethnic workplaces**. London: Longman.

- ROBERTS, C. in P. SAYERS (1987): Keeping the gate: How judgements are made in interethnic interviews. V: K. Knapp, W. Enninger in A. Knapp-Potthoff (ur.), **Analyzing intercultural communication**. Berlin: Mouton de Gruyter, 111–135.
- SAVILLE-TROIKE, M. in J. A. KLEIFGEN (1986): Scripts for schools: Cross-cultural communication in elementary classrooms, **Text** 6/2: 207–221.
- SCARCELLA, R. C. in C. LEE (1989): Different paths to writing proficiency in a second language: a preliminary investigation of ESL writers of short-term and long-term residence in the United States. V: M. R. Eisenstein (ur.), **The dynamic interlanguage: Empirical studies in second language variation**. New York: Plenum, 137–153.
- SCHEGLOFF, E. A. (1987): Between macro and micro: Context and other connections. V: J. C. Alexander, B. Giesen, R. Münch in N. Smelser (ur.), **The micro-macro link**. Berkeley, University of California Press, 207–234.
- SCHWARTZ, J. (1980): The negotiation for meaning: Repair in conversations between second language learners of English. V: D. Larsen-Freeman (ur.), **Discourse analysis in second language research**. Rowley, MA: Newbury House, 138–153.
- SCOLLON, R. in S. B. K. SCOLLON (1981): **Narrative, literacy and face in interethnic communication**. Norwood, NJ: Ablex.
- SCOLLON, R. in S. B. K. SCOLLON (1983): Face in interethnic communication. V: J. C. Richards in R. W. Schmidt (ur.), **Language and communication**. London: Longman, 156–188.
- SINGH, R. in G. MARTOHARDJONO (1985): Review of J. J. Gumperz, 1982, *Discourse strategies*, **Journal of Multilingual and Multicultural Development** 6/2: 193–199.
- SINGH, R., J. LELE in G. MARTOHARDJONO (1988): Communication in a multilingual society: some missed opportunities. **Language in Society** 17: 43–59.
- TAKAHASHI, T. (1989): The influence of the listener on L2 speech. V: S. M. Gass, C. Madden, D. Preston in L. Selinker (ur.), **Variation in second language acquisition, zv. 1: Discourse and pragmatics**. Clevedon and Philadelphia: Multilingual Matters, 245–279.
- TANNEN, D. (1981): Indirectness in discourse: Ethnicity as conversational style. **Discourse Processes** 4: 221–238.
- THOMAS, J. (1984): Cross-cultural discourse as 'unequal encounter': Towards a pragmatic analysis. **Applied Linguistics** 5: 226–235.
- TRIM, J. L. M. (1961): English standard pronunciation. **English Language Teaching** 5: 28–37.
- TYLER, A. E. in C. DAVIES (1990): Cross-linguistic communication missteps. **Text** 10: 385–411.
- VALENTINE, T. M. (1988): Developing discourse types in non-native English: Strategies of gender in Hindi and Indian English. **Word Englishes** 7: 143–158.
- VARONIS, E. M. in S. M. GASS (1985): Non-native/non-native conversations: A model for negotiation of meaning. **Applied Linguistics** 6: 71–90.